

СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ І СОЦІАЛЬНА СФЕРА, ДЕМОГРАФІЯ ТА ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

SOCIAL TRANSFORMATIONS
AND SOCIAL SPHERE, DEMOGRAPHY
AND LABOR ECONOMICS

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2026.02.045>

УДК 338.1:338.3:331.5

JEL: J21

О.Ф. НОВІКОВА, д-р екон. наук, проф.,
завідувачка відділу економічних проблем соціальної політики
Інститут економіки промисловості НАН України
вул. Марії Капніст, 2, 03057, Київ, Україна
e-mail: novikovaof9@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8263-1054>

І.М. НОВАК, канд. екон. наук, с. н. с.,
провідна наукова співробітниця відділу економічних проблем соціальної політики
Інститут економіки промисловості НАН України
вул. Марії Капніст, 2, 03057, Київ, Україна
e-mail: novak20@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4579-2470>

ТЕНДЕНЦІЇ СВІТОВОГО І ВІТЧИЗНЯНОГО СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Проаналізовано сучасні тенденції світового і вітчизняного соціально-демографічного розвитку в контексті впливу на економічне зростання, визначено пріоритетні напрями політики активізації основних чинників економічного зростання і забезпечення України робочою силою в умовах повоєнної розбудови.

Ключові слова: економічне зростання; демографічні тенденції; інтенсивність праці; продуктивність; робоча сила; інвестиції.

В Україні, яка перебуває в складних умовах війни, гостро стоїть питання забезпечення економічного фундаменту для подальшого існування й розвитку. З огляду на масштабні руйнування і збитки, яких зазнає наша країна, повоєн-

Ц и т у в а н н я: Новікова, О., Новак, І. (2026). Тенденції світового і вітчизняного соціально-демографічного розвитку в контексті впливу на економічне зростання. *Економіка України*. 69. 02(771). 45—58. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2026.02.045>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

на розбудова вимагатиме істотного прискорення економічного зростання, що зазвичай досягається за допомогою комбінації таких чинників, як вплив на вікову структуру робочої сили, підвищення інтенсивності праці й стимулювання зростання продуктивності. Аналіз світових тенденцій економічного зростання свідчить про значну роль демографічних змін, таких як рівень народжуваності, тривалість життя і міграційні процеси. З початком широкомасштабної військової агресії РФ в Україні, внаслідок демографічної кризи і виїзду значної частки працездатного населення за кордон, критично загострилася потреба економіки в робочій силі. У багатьох країнах світу існує певний досвід вирішення проблем, пов'язаних з дефіцитом робочої сили, що в цілому передбачає залучення до зайнятості людей старшого віку, економічно неактивних, жінок, молоді та інших.

Дослідженням світових трендів формування основних чинників економічного зростання присвячено праці ряду іноземних авторів: зокрема, сценаріїв народжуваності, смертності, міграції населення (Galor, 2012; Lesthaeghe, 2014; Burger, DeLong, 2016; Vollset et al., 2020), проблем депопуляції (Eberstadt, 2024; Sutradhar et al., 2024), тенденцій розвитку ринку праці (Autor, Dorn, 2012), мобільності робочої сили (Pritchett, 2024) тощо. Водночас проблематика визначення пріоритетних напрямів активізації основних чинників економічного зростання й забезпечення України робочою силою в умовах війни і повоєнної розбудови наразі залишається недостатньо дослідженою.

Отже, **мета статті** — проаналізувати сучасні тенденції світового і вітчизняного соціально-демографічного розвитку в контексті впливу на економічне зростання, визначити пріоритетні напрями політики активізації основних чинників економічного зростання і забезпечення України робочою силою в умовах повоєнної розбудови.

Дослідження здійснено з використанням діалектичного і абстрактно-логічного методів, індукції та дедукції, аналізу й синтезу, аналогії та порівнянь, системного, комплексного і контент-аналізу.

Протягом тривалого часу головним чинником економічного зростання було збільшення чисельності населення працездатного віку. Втім у останні десятиріччя у світі відбуваються зміни, унаслідок яких має місце зменшення народжуваності нижче рівня простого відтворення населення за одночасного збільшення тривалості життя. Так, якщо в 1950 р. жінка народжувала в середньому п'ятеро дітей, а щорічний приріст населення Землі складав 2,1 %¹, то у 2021 р. — відповідно, лише 2,4² і близько 1,0 %. В останні 25 років рівень народжуваності знизився в 90 % країн, і нині в більше ніж половині країн світу, де проживають 2/3 людства, сумарний коефіцієнт фертильності (середня кількість дітей, яку народжує жінка) є нижчим від рівня простого відтворення (2,1 дитини на одну жінку), необхідного для стабільності населення.

¹ Population growth. *World Bank Group*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW?end=2020&start=1961&view=chart> (дата звернення: 02.07.2025).

² World Fertility Rate 1950-2025. *macrotrends*. URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/wld/world/fertility-rate> (дата звернення: 24.07.2025).

У 2025 р. оцінки сумарного коефіцієнта фертильності у світі перебували в діапазоні 2,1—2,4 народження на одну жінку, при цьому лише Африка мала високий рівень народжуваності (4,05). В усіх країнах Європи (крім Монако) сумарний коефіцієнт фертильності є нижчим за рівень простого відтворення населення. Рівень народжуваності в Індії становить 1,9, у США — 1,6, а в Китаї — близько 1,0. Відтак, тенденція до зменшення народжуваності існує в усіх регіонах, і світ рухається до її падіння нижче рівня простого відтворення населення до 2050 р. Зменшення сумарного коефіцієнта фертильності до 2,1 означатиме початок депопуляції, пік якої людство може пройти вже у 2064 р. (Vollset et al., 2020), а, згідно з прогнозом ООН, зростання населення планети практично зупиниться до кінця поточного століття.

З 1995 р. очікувана тривалість життя у світі зросла в середньому на 8,4 року — до 73,3 року у 2024 р., і до 2050 р. вона, ймовірно, сягне 77 років. Проте більша тривалість життя пояснює лише 20 % змін у вікових профілях населення розвинутих країн з 1960 р., тоді як глобальну демографічну ситуацію значною мірою визначає саме зниження народжуваності. В більшості країн світу з розвинутою економікою це спричиняє загальне скорочення населення, зростання дефіциту молоді й чисельності літніх людей, які залежать від зменшуваного населення працездатного віку. Наслідки таких демографічних змін уже відчують розвинуті країни Азії, Китай, Європа і Північна Америка. За прогнозами ООН, до кінця століття багато економік розвинутих країн зіткнуться з безпрецедентною проблемою депопуляції. Частка населення працездатного віку, на яку припадає основний обсяг економічного виробництва, різними темпами зменшуватиметься в усіх регіонах світу.

Одним з наслідків демографічних змін є збільшення частки літніх працівників у структурі робочої сили. У 2020 р. вік майже кожного десятого мешканця Землі перевищував 65 років. До 2050 р. частка людей, старших 65 років, зросте до 15,9 %³. Перша хвиля старіння економіки вже почала впливати на економічне зростання і ринки праці, споживання й державні фінанси, а старіння населення спричинятиме дефіцит робочої сили. З віком люди зазвичай менше працюють, відтак наслідком скорочення чисельності населення працездатного віку й збільшення частки працівників старшого віку в структурі робочої сили є зменшення кількості відпрацьованих годин на одного працівника. За даними МОП (вибірка складається із 108 зі 187 країн-членів), у світі люди працюють у середньому 43,9 год. на тиждень (без урахування самозайнятих), а в ЄС середній показник становить 37,5 год.⁴ Інтенсивність праці (кількість відпрацьованих годин протягом тижня на одну особу в певній віковій групі) починає знижуватися ближче до офіційного пенсійного віку. Так, у країнах з розвинутою економікою тижнева кількість відпрацьованих

³ World Population Prospects 2022. 52 p. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf

⁴ У яких країнах люди працюють найменше та найбільше: статистика. *Kyiv Weekly*. 2024. 17 груд. URL: <https://kyivweekly.com/world/u-yakix-kra%D1%97nax-lyudi-pracyuyut-najmenshe-ta-najbilshe-statistika/> (дата звернення: 02.08.2025).

Таблиця 1. Вплив старіння населення на приріст відпрацьованих годин на одного працівника у 1997—2023 і 2024—2050 рр., %

Регіон, країна	1997—2023	2024—2050 (прогноз)
<i>За регіонами</i>		
Розвинута Азія	–0,2	–0,4
Північна Америка	–0,1	–0,2
Центральна і Східна Європа	0,0	–0,4
Великий Китай	0,1	–0,4
Західна Європа	–0,3	–0,4
<i>За країнами</i>		
Австралія	–0,2	–0,2
Німеччина	–0,4	–0,4
Іспанія	0,0	–0,8
Японія	–0,4	–0,4
Південна Корея	0,3	–0,7
США	–0,1	–0,2
Велика Британія	–0,1	–0,1
Франція	–0,4	–0,2
Італія	–0,3	–0,7

Джерело: складено авторками за: World Population Prospects 2024. *United Nations*. URL: <https://population.un.org/wpp/> (дата звернення: 02.07.2025).

годин на одну особу сягає піку приблизно у віці 50 років. Основною причиною зменшення кількості відпрацьованих годин на одну особу є те, що менше людей старшого віку продовжують працювати, а старші працівники також працюють у середньому менше годин. В останні 25 років у більшості країн з розвинутою економікою інтенсивність праці була незмінною або знижувалася, що призвело до незначного зменшення кількості відпрацьованих годин на одного працівника і спрямувало їх на траєкторію уповільнення зростання ВВП на одну особу (табл. 1).

Згідно з прогнозами, до 2050 р. демографічні зміни вікової структури населення сповільнюватимуть зростання ВВП на одну особу в економіках розвинутих країн. Оскільки інтенсивність праці знижується з віком, майбутнє з меншою часткою молоді й людей середнього віку, за інших рівних умов, означатиме меншу інтенсивність праці (або приріст відпрацьованих годин на одного працівника на тиждень). Подовження робочого тижня для людей старшого віку теоретично є можливим, проте дедалі більше країн розглядають можливість запровадження чотириденного робочого тижня⁵. Так, уряд Польщі має намір до 2027 р. запровадити чотириденний робочий тиждень,

⁵ Маджумдар О. Чотириденний робочий тиждень. У яких країнах Європи можна менше працювати? *РБК-Україна*. 2024. 14 січ. URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/chotiridenniy-robochiy-tizhden-kih-krayinah-1705150068.html> (дата звернення: 28.07.2025).

або семигодинний робочий день. При цьому навантаження працівників залишатиметься незмінним, як і заробітна плата. Прихильники такого графіку називають перевагами підвищення задоволення працівників завдяки дотриманню балансу між роботою й особистим життям і, як наслідок, зростання продуктивності праці. Бельгія перейшла на чотириденний робочий тиждень у 2022 р. Ісландія успішно випробувала скорочений робочий тиждень у 2015—2019 рр. Підприємці Франції також дедалі частіше запроваджують чотириденний робочий тиждень, хоча це і не закріплено на законодавчому рівні. Уряд Іспанії погодився на 32-годинний робочий тиждень протягом трьох років із збереженням заробітної плати. Німеччина тестує чотириденний робочий тиждень для зменшення інтенсивності праці. Португалія також нещодавно запровадила тестування чотириденного робочого тижня — у червні 2023 р. було проведено шестимісячне випробування за участю 39 підприємств. У цілому сотні компаній, які запроваджували чотириденний робочий тиждень, заявляють, що продуктивність зростає. За їх висновками, чотириденний робочий тиждень дає змогу працівникам підвищувати кваліфікацію, що сприяє зростанню продуктивності компанії на 25 %.

В Україні динаміка показників природного і міграційного приросту населення є негативною з 1959 р., а з 1991 р. від'ємним є природний приріст населення, що не забезпечує простого заміщення поколінь. За даними Державної служби статистики України⁶, на 1 лютого 2022 р. чисельність наявного населення складала 41 130 432 осіб, постійного населення — 40 960 795 осіб. На 1 січня 2022 р. частка дітей віком до 14 років становила 14,93 %, дорослих віком 15—64 роки — 67,43 % і осіб, старших 65 років, — 17,64 %. Середній вік населення збільшився з 36,7 року в 1991 р. до 41,8 року у 2020 р.

В економічній теорії робоча сила як один з найважливіших класичних чинників виробництва визначається як здатність людини до праці, сукупність фізичних і духовних здібностей, що їх людина використовує у своїй діяльності. З точки зору статистики робоча сила — це сукупність людей, готових працювати за наймом. В Україні до складу робочої сили входить населення обох статей віком 15 років і старших (зайняте й безробітне), яке протягом обстежуваного тижня забезпечувало пропозицію робочої сили на ринку праці⁷. У 2019—2021 рр. чисельність робочої сили в Україні зменшилася на 750,7 тис. осіб (або 4,13 %), при цьому найбільше (на 722,4 тис. осіб) скоротилася чисельність працівників віком 15—34 роки.

За оцінкою Інституту демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України, під впливом широкомасштабної військової агресії РФ населення України (з окупованими територіями) скоротилося до 35 млн осіб. За даними Мін'юсту України, у 2024 р. Україна мала найнижчу народжува-

⁶ Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 23.07.2025).

⁷ Методологічні пояснення. URL: https://pl.ukrstat.gov.ua/main/stat_info/trud/trud4.htm (дата звернення: 12.07.2025).

ність і найвищий рівень смертності на планеті, що перевищив народжуваність у 2,8 разу. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН)⁸, з 24 лютого 2022 р. до вересня 2025 р. країну залишили близько 5,7 млн осіб, а, згідно з оцінкою МОП⁹, з України виїхало приблизно 11 % робочої сили.

Серед вимушених українських мігрантів (утікачів від війни) 76 % становлять жінки та діти¹⁰, з яких у країнах Європи діти складають 32 %, особи віком 18—64 роки — 62 % (22 % — чоловіки і 40 % — жінки) і 6 % — це люди, старші 65 років. За даними опитування ОЕСР¹¹, 75 % утікачів від війни на батьківщині працювали, причому половина з них — на посадах, що потребували високого рівня кваліфікації. За інформацією Агентства ЄС з питань притулку (European Union Agency of Asylum — EUAA)¹², 73 % українських утікачів від війни в Європі мають вищу освіту. За даними 12 з 38 країн, що входять до ОЕСР, найбільше працевлаштованих українців — вимушених мігрантів працездатного віку нині в Польщі (65 %), на другому місці — Велика Британія (61 %), на третьому — Швеція (56 %). У Литві рівень зайнятості українських втікачів від війни складає 53 %, Чехії — 51, Данії, Нідерландах і Естонії — 46, Франції — 33 %¹³. За оцінкою Центру економічної стратегії (ЦЕС)¹⁴, після закінчення війни за кордоном залишаться від 1,7 до 2,7 млн українців. За підрахунками експертів¹⁵, щоб компенсувати дефіцит робочої

⁸ Ukraine Refugee Situation. *Operational Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 12.08.2025).

⁹ Report on developments relating to the resolution concerning the Russian Federation's aggression against Ukraine from the perspective of the mandate of the International Labour Organization. *ILO*. 2022. Oct 14. URL: https://www.ilo.org/gb/GBSessions/GB346/ins/WCMS_858310/lang--en/index.htm (дата звернення: 14.08.2025).

¹⁰ Ukraine Refugee Situation. *Population Movements Factsheet 2. Operational Data Portal*. 2025. Feb 20. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 14.08.2025).

¹¹ What we know about the skills and early labour market outcomes of refugees from Ukraine. *OECD*. 2023. Jan 06. URL: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/what-we-know-about-the-skills-and-early-labour-market-outcomes-of-refugees-from-ukraine-c7e694aa/> (дата звернення: 15.08.2025).

¹² Surveys of Arriving Migrants from Ukraine (SAM — UKR). *Factsheet 2 February 2023*. 20p. URL: https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/2023-02/2023_02_02_EUAA_SAM_UKR_Factsheet.pdf

¹³ Озгурк І. У яких країнах люди працюють найменше та найбільше: статистика. *Главком*. 2024. 17 груд. URL: <https://glavcom.ua/world/world-economy/u-jakikh-krajnakh-ljudi-pratsjujut-menshe-i-najbilshe-1036174.html> (дата звернення: 18.07.2025).

¹⁴ Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження. *Центр Економічної Стратегії*. 2025. 03 бер. URL: https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/ (дата звернення: 25.07.2025).

¹⁵ Герцева Д. Безробіття в Україні після завершення війни лише посилиться: скільки працівників бракує на ринку. *OBOZ.UA*. 2025. 02 чер. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/ekonomika-glavnaya/economy/bezrobittya-v-ukraini-pislyazavershennya-vijni-lishe-posilitsya-skilki-pratsivnikiv-brakue-na-rinku.htm> (дата звернення: 02.06.2025).

сили, Україні потрібно щороку залучати близько 450 тис. трудових мігрантів. Така ситуація вимагає розробки і реалізації невідкладних заходів щодо формування політики забезпечення України робочою силою в умовах воєнного стану і повоєнної розбудови.

Прискорення економічного зростання потребує більше працівників, відпрацьованих годин на одну особу й вищої продуктивності. Це може бути забезпечено завдяки використанню певної комбінації таких чинників, як віковий склад робочої сили, інтенсивність праці та продуктивність, яку кожна країна повинна сформуванати залежно від власних характеристик, можливостей і викликів. З настанням реальних демографічних змін країни дедалі більше акцентуватимуть увагу на питаннях народжуваності та міграції. Підвищення рівня народжуваності має значення для зростання чисельності населення в довгостроковій перспективі, але його вплив протягом наступних 25 років не буде значним, оскільки народжена сьогодні дитина до 2050 р. заледве приєднається до робочої сили. Крім того, використання економічних стимулів для підвищення рівня народжуваності має обмежені можливості, оскільки жодна країна, де рівень народжуваності падав нижче 1,9 дитини на одну жінку, сьогодні не досягає показника, вищого за просте відтворення населення. Міграція здатна швидше допомогти збільшити чисельність працездатного населення, однак для підтримки економічного зростання це збільшення має бути значним. Уже нині всі європейські країни «компенсують природне скорочення населення виключно міграцією» (Макарова та ін., 2025, с. 127). Водночас, за даними нових досліджень (Pritchett, 2024), якщо для підтримки поточного рівня економічного зростання розвинуті країни орієнтувалися б лише на міграцію, у багатьох випадках до 2050 р. іноземці склали б майже половину їх населення.

В Україні протягом 2019—2021 рр. сальдо міждержавної міграції у цілому було додатним, однак воно компенсувало «лише 2,2 % загальних втрат населення працездатного віку» (Макарова та ін., 2025, с. 128). З огляду на це, для підтримки економічного зростання в більшості розвинутих країн, у тому числі в Україні, слід використовувати комбінації чинників підвищення як інтенсивності праці, так і продуктивності. Разом з тим при плануванні заходів з підвищення інтенсивності праці необхідно пам'ятати, що, згідно із стандартами МОП, робота понад 48 год. на тиждень вважається надмірною через негативний вплив на здоров'я, безпеку, продуктивність і баланс між роботою й особистим життям. Відповідною Директивою¹⁶ (ст. 6) встановлено, що тривалість робочого тижня не повинна перевищувати 48 год., включно з надурочними годинами.

У останні 25 років найбільш потужним чинником економічного зростання в розвинутих країнах є підвищення продуктивності за рахунок залу-

¹⁶ Про деякі аспекти організації робочого часу. Директива 2003/88/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 04.11.2003 р. *Liga 360*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/EU030078>

чення капітальних інвестицій, використання цифрових технологій і автоматизації. Дослідження McKinsey Global Institute (MGI)¹⁷ щодо потенціалу автоматизації глобальної економіки на основі даних для 46 країн (близько 80 % світової робочої сили) кількісно визначило технічну можливість автоматизації понад 2000 видів діяльності. Згідно з ним, близько 60 % усіх професій мають принаймні 30 % операцій, що є технічно автоматизованими на основі наявних технологій. Адаптація сучасних технологій автоматизації може вплинути на 50 % світової економіки (1,2 млрд працівників), близько половини якої припадає на Китай, Індію, Японію і США¹⁸. До 2022 р. лідерами з роботизації в Україні були металургія, харчова промисловість, логістика й агросфера. Водночас у 2020 р. в Україні на 10 тис. працівників припадало 0,5 робота, тоді як середній світовий показник роботизації становив 113 роботів на 10 тис. осіб¹⁹.

Головний чинник зростання продуктивності — оновлення постійного капіталу — становить проблему для української економіки, яка потерпає від хронічного недоінвестування. Українська робоча сила зайнята на підприємствах, значна частина яких належним чином не модернізувалась і тривалий час була орієнтована на експорт сировини і низькотехнологічної продукції. Відтак, прискорення економічного зростання вимагає інвестицій саме в модернізацію, для чого потрібні гарантії безпеки і стабільності економічної ситуації: економічні стимули (податкові канікули, кредити для підприємців), захист прав власності, верховенство права, подолання корупції, програми відбудови і компенсації втрат майна тощо. В. Осецький (2005, с. 3) зауважує, що «у системі сучасного розширеного відтворення інвестиції та інновації є ключовими категоріями. Інвестиції забезпечують реалізацію інноваційного процесу, а інновації породжують додатковий капітал і, відповідно, нові інвестиції».

У 2024 р. Україна посіла 60-те місце за Глобальним інноваційним індексом (The Global Innovation Index — GII)²⁰, що ранжує світові економіки за їх інноваційним потенціалом. Цей щорічний рейтинг аналізує понад 130 країн світу за 78 індикаторами, згрупованими за сьома складовими (або стовпами): інституції; людський капітал і дослідження; інфраструктура; розвину-

¹⁷ Manyika J., Chui M., Miremadi M. et al. Harnessing automation for a future that works. Report. *McKinsey & Company*. 2017. Jan 12. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/digital-disruption/harnessing-automation-for-a-future-that-works> (дата звернення: 16.06.2025).

¹⁸ Manyika J. Tehnology jobs and the future of work. Executive Briefing. *McKinsey & Company*. 2017. May 24. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/technology-jobs-and-the-future-of-work> (дата звернення: 15.06.2025).

¹⁹ Executive Summary World Robotics 2020 Industrial Robots. *International Federation of Robotics*. URL: https://ifr.org/img/worldrobotics/Executive_Summary_WR_2020_Industrial_Robots_1.pdf

²⁰ Global Innovation Index 2024. Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. Geneva, Switzerland, World Intellectual Property Organization, 2024. 325 p. URL: https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/assets/67729/2000%20Global%20Innovation%20Index%202024_WEB3lite.pdf

Рис. 1. Структура глобального індексу інновацій

Джерело: побудовано авторками за: Global Innovation Index 2024. Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. Geneva, Switzerland, World Intellectual Property Organization, 2024. 325 p. URL: https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/assets/67729/2000%20Global%20Innovation%20Index%202024_WEB3lite.pdf

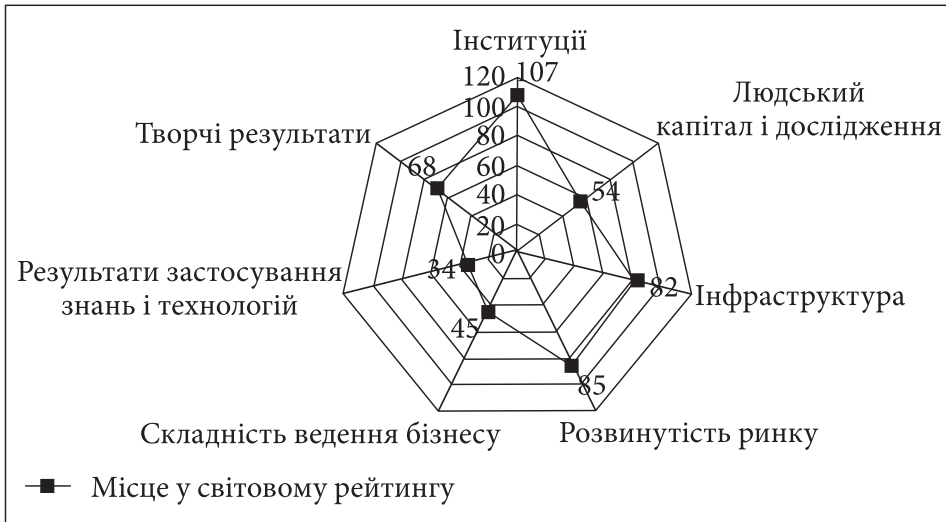

Рис. 2. Складові глобального індексу інновацій для України у 2024 р.

Джерело: побудовано авторками за: Global Innovation Index 2024. Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. Geneva, Switzerland, World Intellectual Property Organization, 2024. 325 p. URL: https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/assets/67729/2000%20Global%20Innovation%20Index%202024_WEB3lite.pdf

тість ринку; складність бізнесу; знання і технологічні результати; творчі результати (рис. 1).

У рамках ГІІ розраховуються субіндекси інноваційних внесків (Input rank) і випуску (Output rank). Рейтинг першого обчислюється на основі простого середнього значення балів за першими п'ятьма складовими ГІІ, а другого — за останніми двома (оцінки є нормалізованими значеннями в діапазоні 0—100). У 2024 р. Україна посідала більш високе 54-те місце за субіндексом інноваційного випуску порівняно з 78-им місцем за субіндексом інноваційних внесків.

За складовими ГІІ Україна мала найбільший потенціал за напрямом «Результати знань і технологій» (34-те місце в рейтингу), а найнижче (107-ме місце) — за напрямом «Інституції» (рис. 2).

Таблиця 2. Сильні й слабкі сторони української економіки за індикаторами ГІІ у 2024 р.

Сильні сторони економіки	Слабкі сторони економіки
<p><i>Витрати на освіту, % ВВП</i> Державне фінансування / учень, середня школа, % ВВП на одну особу</p> <p><i>Вища освіта</i></p> <p>Зарахування до вищих навчальних закладів, %</p> <p>Жінки з вищою освітою, які працюють, %²</p> <p>Публікації у співавторстві громадських дослідницьких інститутів і промисловості, %</p> <p><i>Створення знань</i></p> <p>Корисні моделі за походженням / млрд дол. за ПКС ВВП</p> <p>Витрати на програмне забезпечення, % ВВП</p> <p>Експорт послуг ІКТ, % від загального обсягу торгівлі</p> <p>Промислові зразки за походженням / млрд дол. за ПКС ВВП</p> <p>Створення мобільних додатків / млрд дол. за ПКС ВВП</p>	<p><i>Інституційне середовище</i></p> <p>Операційна стабільність для бізнесу¹</p> <p>Глобальні корпоративні інвестори в дослідження і розробки (топ 3), млн дол.</p> <p><i>Загальна інфраструктура</i></p> <p>Валове нагромадження капіталу, % ВВП</p> <p>ВВП на одиницю споживання енергії, дол. за кг нафтового еквіваленту за ПКС</p> <p>Кредити від мікрофінансових установ, % ВВП</p> <p><i>Інвестиції</i></p> <p>Ринкова капіталізація, % ВВП²</p> <p>Венчурні інвестори-одержувачі, угоди / млрд дол. за ПКС ВВП</p> <p>Угоди про спільні підприємства, стратегічні альянси / млрд дол. за ПКС ВВП</p> <p>Зростання продуктивності праці, %</p> <p>Оцінка компаній-«єдинорогів», % ВВП</p>

Примітки: ¹ — композитні (індексні) індикатори; ² — застарілі дані (до 2014 р.).
Джерело: складено авторками за: Global Innovation Index 2024. Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. Geneva, Switzerland, World Intellectual Property Organization, 2024. 325 p. URL: https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/assets/67729/2000%20Global%20Innovation%20Index%202024_WEB3lite.pdf

Україна посідала лідерські позиції у світі за такими індикаторами, як ко-рисні моделі, за походженням (перше місце), жінки з вищою освітою, які працюють (друге місце), витрати на програмне забезпечення, % ВВП (четверте місце) і експорт послуг ІКТ (п'яте місце). Водночас найгірші результати були за індикаторами «Операційна стабільність для бізнесу» (123-те місце), «Валове нагромадження капіталу» (125-те місце) і «Зростання продуктивності праці» (130-те місце). У цілому низькими були рейтинги за такими підгрупами індикаторів, як кредит (100-те місце) та інвестиції (103-те місце) — напрям «Розвинутість ринку»; інституційне і регуляторне середовище (відповідно, 117-те і 106-те місця) — напрям «Інвестиції», а також за підгрупою «Загальна інфраструктура» (117-те місце) — напрям «Інфраструктура». У рамках розрахунку ГП були визначені сильні й слабкі сторони економіки України (табл. 2).

Наслідки повномасштабного вторгнення РФ в Україну посилюють такі негативні тенденції:

- погіршення показників, пов'язаних з інституціями, людським капіталом і науковими дослідженнями;
- зменшення охоплення вищою освітою і тривалості навчання в школі;
- скорочення прямих іноземних інвестицій;
- занепад і руйнування інфраструктури.

ВИСНОВКИ

Основними чинниками економічного зростання є демографічні тенденції, що впливають на зміни вікової структури населення, рівень інтенсивності праці й продуктивності. Загальні тренди формування і впливу основних чинників економічного зростання в останні десятиріччя в Україні й світі є подібними. Демографічні показники сповільнюватимуть майбутнє економічне зростання України, для прискорення якого потрібні заходи впливу на віковий склад робочої сили та інтенсивність праці. З урахуванням наявних негативних демографічних прогнозів щодо зменшення загальної чисельності населення на планеті й старіння робочої сили, для підтримки економічного зростання більшість країн, у тому числі й Україна, будуть змушені використовувати комбінації чинників підвищення як інтенсивності праці, так і продуктивності.

В Україні в період повоєнної розбудови роль основного чинника економічного зростання відіграватиме збільшення (причому істотне) продуктивності шляхом залучення капітальних інвестицій і використання цифрових технологій і автоматизації. При цьому ключовими умовами як для інвестицій, так і для залучення зовнішніх трудових мігрантів і повернення з-за кордону українців, які втекли від війни, повинні бути: забезпечення безпеки і стабільності, запровадження економічних стимулів і справедливих соціальних стандартів, захист прав власності й боротьба з корупцією, запровадження програм відбудови і компенсації збитків.

Статтю підготовлено в рамках виконання науково-дослідної роботи «Забезпечення повоєнної розбудови промисловості України робочою силою» (№ державної реєстрації 0121U114674), фінансованої НАН України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Galor, O. (2012). The demographic transition: causes and consequences. *Cliometrica*. 6. 1—28. <https://doi:10.1007/s11698-011-0062-7>
- Lesthaeghe, R. (2014). The second demographic transition: A concise overview of its development. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 111 (51). 18112—18115. <https://doi:10.1073/pnas.1420441111>
- Burger, O., DeLong, J. (2016). What if fertility decline is not permanent? The need for an evolutionarily informed approach to understanding low fertility. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*. 371(1692). 20150157. <https://doi.org/10.1098/rstb.2015.0157>
- Vollset, S., Goren, E., Yuan, C. et al. (2020). Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study. *Lancet*. 396 (10258). 1285—1306. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30677-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30677-2)
- Eberstadt, N. (2024). The Age of Depopulation: Surviving a World Gone Gray. *Foreign Affairs*. 103. 6. URL: <https://www.foreignaffairs.com/world/age-depopulation-surviving-world-gone-gray-nicholas-eberstadt>
- Sutradhar, U., Spearing, L., Derrible, S. (2024). Depopulation and associated challenges for US cities by 2100. *Nature Cities*. 1. 51—61. <https://doi.org/10.1038/s44284-023-00011-7>
- Autor, D., Dorn, D. (2012). The Growth of Low Skill Service Jobs and the Polarization of the U.S. Labor Market. *IZA Discussion Papers*. No. 7068. 59 p. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2192764>
- Pritchett, L. (2024). Rotational labor mobility is the biggest global economic opportunity. London School of Economics working paper. 48 p. URL: https://lantpritchett.org/wp-content/uploads/2024/07/potential-for-labor-mobility-biggest_firstcomplete.pdf
- Макарова, О., Романюк, С., Сіденко, С. та ін. (2025). Людський розвиток в Україні. Оцінювання соціальної політики у контексті сприйняття глобальних викликів. Київ, Академперіодика. 188 с. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.533.188>
- Осецький, В. (2005). Інвестиції як інструмент інноваційного розвитку економіки. *Вісник Української академії банківської справи*. 1(18). 3—7. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/55278>

Надійшла 14.10.2025

Прорецензована 06.11.2025

Доопрацьована 10.11.2025

Підписана до друку 20.11.2025

REFERENCES

- Galor, O. (2012). The demographic transition: causes and consequences. *Cliometrica*. 6. 1—28. <https://doi:10.1007/s11698-011-0062-7>
- Lesthaeghe, R. (2014). The second demographic transition: A concise overview of its development. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 111 (51). 18112—18115. <https://doi:10.1073/pnas.1420441111>
- Burger, O., DeLong, J. (2016). What if fertility decline is not permanent? The need for an evolutionarily informed approach to understanding low fertility. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*. 371(1692). 20150157. <https://doi.org/10.1098/rstb.2015.0157>
- Vollset, S., Goren, E., Yuan, C. et al. (2020). Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis

- for the Global Burden of Disease Study. *Lancet*. 396 (10258). 1285—1306. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30677-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30677-2)
- Eberstadt, N. (2024). The Age of Depopulation: Surviving a World Gone Gray. *Foreign Affairs*. 103. 6. URL: <https://www.foreignaffairs.com/world/age-depopulation-surviving-world-gone-gray-nicholas-eberstadt>
- Sutradhar, U., Spearing, L., Derrible, S. (2024). Depopulation and associated challenges for US cities by 2100. *Nature Cities*. 1. 51—61. <https://doi.org/10.1038/s44284-023-00011-7>
- Autor, D., Dorn, D. (2012). The Growth of Low Skill Service Jobs and the Polarization of the U.S. Labor Market. *IZA Discussion Papers*. No. 7068. 59 p. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2192764>
- Pritchett, L. (2024). Rotational labor mobility is the biggest global economic opportunity. London School of Economics working paper. 48 p. URL: https://lantpritchett.org/wp-content/uploads/2024/07/potential-for-labor-mobility-biggest_firstcomplete.pdf
- Makarova, O., Romaniuk, S., Sidenko, S. et al. (2025). Human development in Ukraine. Assessment of social policy in the context of the perception of global challenges. Kyiv, Akadempriodyka. 188 p. <https://doi.org/10.15407/akadempriodyka.533.188> [in Ukrainian].
- Osetskyi, V. (2005). Investments as a tool for innovation-driven economic development. *Herald of the Ukrainian Academy of Banking*. 1(18). 3—7. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/55278> [in Ukrainian].

Received on October 14, 2025

Reviewed on November 6, 2025

Revised on November 10, 2025

Signed for printing on November 20, 2025

Olga Novikova, Dr. Sci. (Econ.), Prof.,

Head of the Department of Economic Problems of Social Policy

Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine

2, Marii Kapnist St., Kyiv, 03057, Ukraine

Iryna Novak, PhD (Econ.), Senior Research Fellow,

Leading Research Fellow of the Department of Economic Problems of Social Policy

Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine

2, Marii Kapnist St., Kyiv, 03057, Ukraine

GLOBAL AND DOMESTIC SOCIO-DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT TRENDS IN THE CONTEXT OF IMPACT ON ECONOMIC GROWTH

The relevance of the research topic is due to the need to substantiate the priorities of state policy and determine the key factors of accelerating Ukraine's economic growth during the war and in post-war development period, as well as the problem of meeting the need for labor force, which has become critically aggravated due to the large-scale military aggression of the Russian Federation, as a result of the demographic crisis and the departure of a substantial part of fit for work population abroad.

Current global and domestic socio-demographic development trends are studied in the context of the impact on economic growth, priority directions of the policy of strengthening the main factors of economic growth and providing Ukraine with labor force in post-war development period are determined. It is proved that the state, dynamics of formation and impact of the main factors of economic growth have similar

trends in Ukraine and the world. Given the negative demographic forecasts of decrease in the total population on the planet, most countries, including Ukraine, should ensure an increase in work intensity and productivity to promote economic growth.

Priority directions for strengthening the main factors of economic growth and providing Ukraine with labor force in post-war development period are formulated. It is shown that in Ukraine, the main factor of economic growth in post-war development period should be productivity enhancement through capital investment attraction, digital technology utilization and automation. The key conditions for this are security and stability, the introduction of economic incentives and fair social standards, protection of property rights and the fight against corruption, implementation of reconstruction and loss compensation programs.

Keywords: *economic growth; demographic trends; work intensity; productivity; labor force; investments.*